

MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI BAĞLAMINDA ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNE GÖRE TÜRK KİMLİĞİNİN TANIMLARI VE MİLLÎ KİMLİK BAĞLARI

Atila AKTAŞ*

Öz

Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde diğer siyasî akımlar içinde kendisine yer arayan Türk milliyetçiliğinin önde gelen temsilcilerinden biri olan ve Türk hikâyeciliğinin gelişmesinde önemli katkıları bulunan Ömer Seyfettin, makaleleri ve hikâyeleriyle Türk kimliğinin inşasına yön kazandırmaya gayret etmiştir. Ulus-devletlerin yaygınlaşmaya başladığı bir dönemde, geç kalmışlık psikolojisinin de tesiriyle bütün düşünsel ve edebî hayatını Türk milliyetçiliğinin çerçevesini belirgin kılmaya adanmış söylenebilir. Bu aşamada Türk kimliğinin çeşitli açılardan tanımlarını yapmaya çalışan yazar, hikâyelerinde savunduğu kimlik unsurlarına değişik boyutlarda yer vererek, milliyet bağının çeşitli yönlerini vurgulamıştır. Bu makalede giriş ve sonuç kısmının haricinde iki bölüm bulunmaktadır. İlk bölümde milliyetçilik kuramları eşliğinde millî kimlik unsurları kısaca açıklanmıştır. İkinci bölümde ise üç alt başlık hâlinde, yazarın hikâyelerindeki milliyetçilik anlayışının yansımaları, soy bağının yanı sıra tarihî ve dinî boyutlarıyla millî kimliği tanımlamada tercih ettiği yönelimler örnekleriyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Milliyetçilik, Millî Kimlik, Türk Kimliği, Kimlik İnşası.

* Dr., T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
e-posta: atillaktas@gmail.com

DEFINITION OF TURKISH IDENTITY AND NATIONAL IDENTITY BONDS ACCORDING TO ÖMER SEYFETTİN STORIES IN THE CONTEXT OF NATIONALISM THEORIES

Abstract

Ömer Seyfettin, who has many contribution to development of Turkish storytelling and one of the lead figures of Turkish nationalism which looking for a place for itself within other political movements in the process of disintegration of Ottoman Empire, had made an effort to lead the construction of Turkish nationalism. It can be said that Ömer Seyfettin tried to outshine the Turkish Nationalism with the psychology of delay in the times when nation states were keep emerging. At this point, Ömer Seyfettin emphasized the different angles of Nationalism bonds by placing the identity figures he advocates in different shapes while trying to define Turkish Identity from different aspects. In this there are two sections other than introduction and conclusion. In the first section, national identity is explained with nationalism theories briefly. The second part is divided to three subsections which are reflections of authors nationalism understanding, authors orientation of choice of lineage and religious elements for defining national identity and examples in the texts.

Keywords: Ömer Seyfettin, Nationalism, National Identity, Turkish Identity, Construction of Identity.

Giriş

Türk hikâyeciliğinin öncü ismi Ömer Seyfettin'in hikâyelerinin, dönemin sosyal ve siyasal şartları göz önünde tutulduğunda, Osmanlı Devleti'ne kurtuluş reçetesi olarak ortaya atılan çeşitli fikir akımlarının istilasını altındaki toplumu bilinçlendirerek, onlara millî bilinç kazandırmayı, Türk milliyetçiliğini ve millî tekâmülcü anlayışı benimsetmeyi amaçlamıştır. Bundan ötürü onun hikâyeciliği başlı başına bir milliyetçi tebliğ bütünü ve millî kimlik davası olarak okunabilir. Türk milliyetçiliğinin temsilcilerini, millî kimlik unsurlarını, milliyetçiliğin buyurgan bir ideoloji olduğu göz önünde tutulursa, didaktik ve emredici bir üsluptan kaçınarak, basit propaganda düzeyine indirmeksizin, anlatı sanatının bütün olanaklarını kullanarak ve sanatından taviz vermeden anlatmayı başarabilmiştir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki duygu ve düşünce dünyası, dış dünyayı algılama ve yorumlama biçimi, tarihe yaklaşımı, eserlerine yüklediği toplumsal işlevler, hikâyelerinde yer alan kişilerin iç dünyası ve dışa vurumcu davranışlarının tamamı benimsetmeye gayret ettiği anlamda

bir milliyetçilikle kuşatılmıştır. Bütün olaylar ve kişiler, ideolojik dünyanın yansıması olarak hikâyelerde yer alırlar. Yazarın ideolojik evreni, Türk milliyetçiliği karşısı diğer ideolojik akımlarla çatışma hâlinde karşımıza çıkar. Kurgusal bütünlük yardımıyla yazar, okura birtakım deneyimler sunacak olan bir kurgulama tarzıyla kendi düşüncesini haklı çıkarır ve görüşlerini tebliğ eder. Bu vesileyle Türk kimliğinin boyutlarını ve temsillerini de canlandırır.

Bütüncül bir yaklaşımla açıklanacak olursa Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde mekân, zaman, tasvirler, tip özellikleri, kişilerin fiziksel ve ruhsal sunumları, mekânlardaki eşya ve diğer maddi unsurlar, kişilerin ifadeleri ve onlara yönelen karşı ifadeler, ikili diyaloglar, iç konuşmalar, metinlerarasılık dâhil olmak üzere bütün unsurlar, onun milliyetçi dünya görüşünün ve Türk milliyetçiliğini ifade etme biçimlerinin uzantılarıdır. Hikâyeyi sanatsal bir anlatı konumuna getiren başat özellikleri ise yazarın düşüncelerini ifade olanaklarının tamamına yayabildiğinin göstergesi olarak algılamak mümkündür. Öyle ki Ömer Seyfettin'in bütün eserlerinde en küçük teferruat bile onun dünya görüşüyle yakından ilgilidir. (Enginün, 1984: 71) Ömer Seyfettin'in sanatsal bakışına göre dış dünya, bir ideoloji ve sosyo-politik yapı evrenidir. Her bir eşya, her bir mekân, her bir kişi ideolojik göstergeleri kendisinde temsil eden nesnelere dönüşür. Birçok yapı ve varlık, bu ideolojik evrende çatışır. Yazar daima Türk milliyetçiliğinin safındadır ve savunduğu değerler sistemini belirginleştirmeye ve benimsetmeye çabalar.

Ömer Seyfettin'in Türk milliyetçiliğine bağlılığı, milliyetçiliği devlet ve toplum için yegâne çıkış yolu olarak görmesi ve bu yolda kendisine biçtiği halkı bilinçlendiren yazar rolünü üstlenmesi, onun hikâyelerinin eğitsel yönünün belirgin olmasının sebebidir. "Hürriyet Gecesi" hikâyesinde kendi görevini ihtiyarın sözlerine yansıtarak şöyle açıklar:

"Ey genç muharrir! Gel, sen bir kahraman ol! Nefsini düşünme. Boş gururu, menfaatperverliği bırak. Milletini uyandır. Senin milletin daha kendi ismini bilmiyor, kendi lisanını bilmiyor. Zaman yürümüş, o uyumuş, geride kalmış! Dost sandığı, bağına bastığı gizli düşmanları bütün servetini, bütün saadetini yağma etmiş! Senin milletin kendi vatanında bir köle, bir esir, bir bekçi, bir fakir... Ona ilim, servet, saadet, duygu, ideal ver!.." ("Hürriyet Gecesi", BH: 477)¹

Yazarın bu ifadelerinden hareketle, toplumun millî bilince ulaşması yolunda kendine tayin ettiği görevin zorluğunun farkında olduğu ortaya çıkar. "Kendi dilini bilmeyen millet" tanımlamasıyla dil üzerine

geliştirdikleri sadeleştirme reformlarına, “dost sandığı gizli düşmanlar” ifadesiyle de hikâyelerinde bol bol bahsettiği Türkçülük karşıtlarına, Batı hayranlarına, kozmopolitlere, Batılılara ve azınlıklara atıf yapmaktadır. “Kendi vatanında esir” olan millete kurtuluş reçetesi olarak gördüğü Türk milliyetçiliğidir. “Millete ilim, servet, saadet, duygu ve ideal vermek”, tam olarak yazarın hikâyelerinde ortaya çıkan söylemsel maksatları bir arada barındıran ifadedir. Yazar, hitap etmekte olduğu toplumu bilgilendirmek, kimliğiyle gurur duymasını sağlamak, düşmanları tanıtmak ve millî idealleri aşılacak yoluyla, kendi adını ve dilini bilmeyen topluluğun bir millet hâline gelmesini temin etmek görevinin nihaî amaçlarını sıralar.

Bu nedenle iddia edilebilir ki, Ömer Seyfettin'in hitap ettiğini varsaydığı okur, millî aydınlanma yaşamamış, bilinçlenmemiş, siyasî gündemden ve göz önünde cereyan eden gerçeklerden dahi habersiz, ancak yazarın mesajlarını iletebileceği bazı geçerli donanımlara - mesela dil gibi - sahip, etkin siyasî tavra sahip olmak için sadece bir tesire ihtiyaç duyan okurdur. Okur, ona göre politik ayrışmanın ve kuvvetli fikir akımlarının hâkim olduğu ve siyasî gündemin savaşların yıkıcı etkisiyle dolu olduğu bir ortamda, üstelik Batılılaşmanın yerel kültüre verdiği zararları teşhis edemiyorken siyasî yönelimini belirlemede güçlük çeker. Bu sebeple Ömer Seyfettin, tarihe göndermeler yaparak okura milletin değerlerini benimsetmeyi, güncel tiplerin zararlı ifadeleriyle de okurun millete özdeşleşmesini sağlamaya çalışır. Yazar okurun kaygı, üzüntü, öfke, gülme gibi duygu durumları eşliğinde millî bilinçlenmesini başlatmak ister. Onun kendi fikir boyutunda yarattığı millî algı, düşünce bakımından salt üstünlük ve kendinin farkında olma, duygusal bakımdan da ümitli ve coşkulu bir niteliğe sahiptir. Yazarın söylemini millî açıdan özgüveni elinden alınmış okura dönük öznel bakış açısı şekillendirir.

Ömer Seyfettin'in millî kimlik anlayışını belirgin kılabilmek için, öncelikli olarak millî kimlik kavramını, milliyetçiliğin dile, dine, tarihe ve etnik bağlara yaklaşım biçimini kısaca ele almak yerinde olacaktır.

I. Millî Kimlik Kavramı Ve Milliyetçilik Kuramlarına Göre Kimlik

Kimlik, insanın beden, zihin, psikoloji boyutlarını tanımlamak, onun toplumdaki fonksiyonunu belirginleştirmek, sosyal bir yapıyla uyum sağlamasını kolaylaştırmak adına, kişinin kendi kendisini tanımlaması veya başkaları tarafından sunulan seçeneklerden birinin tercih edilmesiyle meydana gelen mensubiyet olarak tanımlanabilir. Kimlik kavramını siyasî bir olgu hâline getiren ve onu sürekli güncel tutan toplumsal yönüdür. Diğer bir deyişle kimlik, çok sayıda insan tarafından benimsenen ortak bir niteliğe

haiz olduğu ölçüde siyaset bağlamında önem kazanır. Bu da bireyin toplumu nezdinde kendisiyle kesişen yönlerin, ortaklaşa deneyimlerin aracılığıyla kendini gerçekleştirir.

Ortak kimliğin en belirgin yönü geçmişle olan ilişkisidir. Ortak kimlik, birtakım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası ortak bellekten hareketle inşa edilir. (Bilgin 2007: 218) Dolayısıyla ortak kimlik, tarihsel arka plana yaslanarak aidiyet bilincini, aynılıkları, farklılıkları, özneliği ve ortaklıkları, temsilleri ve toplumsal ideolojiyi kendisinde barındırır.

Kimliğin, insanın kendisini tanımlamasıyla ve başkalarınca nasıl görülmeğe istediğiyle ilgili bir işlevi vardır. Millet çatısı göz önünde tutulduğunda ve sağlam temellendirildiği takdirde, millî kimliğin kişilerin varlıklarını anlamlı kılabildikleri, makul ve anlaşılır ölçülerde benimsenmesiyle alelade bir topluluğu, millet statüsüne çıkarabilmektedir. Millî kimlik kavramı ise, bireylerin topluluk ölçüğünde yaşadıkları tecrübelerle dayanan, onları bir arada tutma kuvveti ve kudreti bulunan, bir arada yaşamaya da ikna eden, millete dair aidiyet bilinci ve duygusu oluşturmuş olan farkındalığa karşılık gelmektedir. Millî kimliğin amacı, ortaklıkları bulunan bireylerin bir arada tutulmasını sağlamak ve onları birlik haline getirmektir (Smith 1994: 87).

Temelde millî kimlik birbirine kültür, dil, yaşam tarzı ve alışkanlıklar itibariyle benzeyen kimselerin, benzerliklerinin farkına varabilmesi hâlidir. İnşa edilen kimlikler, ekseriyetle toplumca kültürel olarak zayıf kalmış, tarihsel bağları kurulmamış, dilini koruyamamış, sözlü veya yazılı edebî kültürü oluşmamış, bununla birlikte yüksek eğitilmiş bir kitleye sahip, öncü şahsiyetlerle kendinin farkına varabilmiş toplumlar için geçerli bir niteliğe sahiptir. Bununla birlikte modern millet algısına göre, millî kimliği yaratan milliyetçiliktir (Smith 1994: 117).

Smith, bir etnik topluluğun, millet karakteri taşıyabilmesi için ortak bir özel ada, ortak bir soy mitine, herkesçe paylaşılan tarihî anılara, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsura, özel bir yurt ile bağa, nüfusun önemli kesimleri arasındaki dayanışma duygusuna sahip bulunması gerektiğini ifade etmektedir (Smith 1994: 42). Craig Calhoun ise daha geniş kapsamlı bir sınıflandırmaya giderek millet söylemine bir açıklık getirir. Ona göre millete ait sınırları olan bir toprak veya belirli bir nüfus ya da her ikisi birden olmalı, fertler arasında bölünmezlik ve milletin bir bütün olduğu düşüncesi bulunmalı, egemenlik ya da en azından egemenlik ideali taşıyan ve böylece özerk, kendine yeterli olduğu varsayılan bir devlet olarak diğer

uluslarla biçimsel eşitlik iddiası olmalı, halk iradesince desteklenen üstün bir meşruiyet kavramına sahip olmalı, halkın ortaklaşa olaylara katılımı (kamusal ödevler, yurttaşlık görevleri, seferberlik, askerlik, topyekün savaş vb.) sağlanmalı, doğrudan her bir bireyin milletin bir ferdi oluşu dolayısıyla diğer bireylerle mutlak eşit olarak görülmeli, dilin, toplumca paylaşılan değerlerin, inançları ve toplumun hayat dinamiklerini içeren özgün bir kültüre sahip olmalı, köklü bir geçmişe dayanma düşüncesini besleyen, milletin geçmiş ve gelecek nesilleri içerdği ve ortak bir tarihi bulunmalı ve zaman içinde var olduğu bilinci, ortak mezhep ve ırk özellikleri, belli bir toprakla, yani vatanla, tarihî ve kutsal bir bağı bulunmalıdır (Calhoun 2007: 7).

Milliyetçilik, millî karakter ve millî kimlik ile sıkı sıkıya ilgilidir. Milliyetçiliğin bireyleri ve toplulukları bir arada tutan niteliklerini her an güncel ve diri tutan, etnik, tarihî, kültürel ve dile dayalı bağları her gün yeniden kuran kuvvetli bir ideoloji olduğu unutulmamalıdır. Hobsbawm'a göre ise bir milliyetin karakteristik özelliklerini oluşturan toprak parçası, dil, etnik köken ve benzeri öğelerdir (Özkırmı 2015: 54). Dolayısıyla vatan ve dil milliyetçiliğin olmazsa olmazıdır. Etnik köken ve benzeri biyolojik yaklaşımlarda ise milliyetçiliğin farklı açmazları ortaya çıkmaktadır.

Milliyetçilik, değerlendirilme ölçütlerine ve yorumlanma biçimlerine göre değişik sınıflarda ele alınan bir ideolojidir. Umut Özkırmı, milliyetçilik kuramlarını üç ana sınıfa ayırarak incelemiştir. Birincisi olan ilkçi yaklaşım, milletleri doğal ya da eski çağlardan beri var olan yapılar olarak görmektedir. Bu kuramı ortaya atanlar ve savunular milliyetçilikten önce de milletlerin var olduğunu ifade etmektedirler (Özkırmı 2015: 79). Onlara göre etnik kimlik, konuşma yeteneği, temel duygular, cinsiyet gibi temel özelliklerimizde olduğu gibi varlığımızın bir parçası olarak tanımlanabilir. Yani bir kişi dünyaya geldiği andan itibaren bir etnik topluluğun üyesidir (Özkırmı 2015: 83). İkinci olarak modern yaklaşım, milletler ve milliyetçiliğin modern çağa, yani son birkaç yüzyıla ait yapılar olduğu görüşüne sahiptir. Bu görüşe göre milletler ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, merkezî devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Eski çağlarda milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayacak toplumsal, siyasî ve ekonomik koşulların olmadığını ve modern toplum yapısında milliyetçiliğin sosyolojik bir zorunluluk hâline geldiğini savunurlar (Özkırmı 2015: 102-103). Üçüncü olarak etno-sembolist yaklaşım, modern yaklaşıma tepki olarak doğmuş ve bunun eleştirisinden hareketle gelişmiştir. Etno-sembolcüler, ilkçiliği reddetmekle beraber,

modernistlerin yaklaşımını da yetersiz bulurlar (Özkırmı 2015: 202). Etno-sembolcülere göre bugünün milletleri modern öncesi dönemlerin etnik topluluklarının devamı olarak geçmişten gelen mitler, semboller, töreler aracılığıyla bugünün milliyetçiliklerinin içeriğini oluştururlar. Milletlerin modernleşme, endüstriyel gelişim ve benzeri süreçlerden geçerek teşekkül ettiği görüşüyle yetinilmesinin etnik bağların kalıcı olduğunun göz ardı edilmesi anlamına geldiğini öne sürerler (Özkırmı 2015: 204).

Dil ister istemez insanları birbirine yaklaştıran, bir topluluk olma bilincine ulaşma yolunda ilk uzlaşmayı sağlayabilen dayanışma grupları oluşturabilme kuvvetine sahip kuvvetli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Millet olabilmek için evvela standart bir kültürün, kendisi üzerine inşa edeceği gerçek bir dilinin olması gereklidir (Gellner 2008: 35). Millî kültürlerin ayırt edici özelliklerinin çoğu, bilhassa dil, bireyler tarafından yaratılmamıştır, tam aksine bireyler, kültürün şekillendirdiği toplumsal ilişkiler içinde birer şahsa dönüşmüşlerdir (Calhoun 2007: 43). Dilin benzeştirici, uzlaştırıcı ve birleştirici gücünün farkında olan entelektüel sınıf, yönetme erki aracılığıyla hukukî bir yöntem olarak dilin standart ve özdeş hâle getirilmesini resmî olarak desteklerler. Bundan ötürü kamusal kültür, medya ve eğitimde etkin olan resmî dil, insanlar arasında kötü bir şekilde bulunan sosyal bağları birbirleriyle kesir hâle getirir ve ortak özelliklere sahip olmayan insanlar arasında özdeşlikler kurar. Dilin hiçbir vasfı birbirine benzemeyen insanlar üzerindeki etkinliği, onu millet bağları bakımından çok üstün bir yerde tutar. Ne tarih, ne etnik bağlar, ne de din bağı yalnız başına dil kadar insanları bütünleştirici bir özelliğe sahip değildir. Zira bu bağların etkin olabilmesi için toplum içinde resmiyet kazanmış bir ortak dile ihtiyaç vardır. Smith'in millet tanımında da dil diğer unsurlardan önce gelir (Smith 1994: 119).

Dil milletin, millî eğitimini, edebiyatını, kültür ve sanat ortamını yani hem bireylerin birbirleriyle etkileşimini, hem de kendini dışavurum şeklinin niteliğini belirler. Dilin gelişmişliği, milletin teminatı hükmündedir. Kendi edebî dillerinde süreklilik arz eden bir kültürel üretim geleneği olmayan ya da bir zamanlar var olup sonradan ortadan kalkmış yahut dil bakımından yozlaşmış olan milletler, sömürgecilik ve kapitalist istilacılığın yükselişiyle birlikte kısmen veya tamamen bir sınıfın hâkimiyeti altına girerler (Hroch 2011: 30).

Dil, millî kimliğin en olmazsa olmaz parçasıdır. Bir milleti tanımlama aracı, ilk olarak dildir. Dilin toplumsal iletişim işlevinin yanı sıra, devletler için bir hâkimiyet unsuru olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Millî devletlerin resmî dili anayasal olarak tanımlanırken, çok uluslu devletlerde çoğunluğun dili ya da birden çok dil, öncelik sıralaması değişmek kaydıyla

tanımlanabilir. Ancak hanedan temelli, imparatorluk tarzı yönetimlerde, hanedanın dili, eğer hanedan toplumun çoğunluğundansa, ekseriyetle devletin dili olur. Yine de bu dil, soyluluğa atıf yapacak şekilde başka dillerin gölgesi altında kalarak halk dilinden uzaklaşır.

Milliyet düşüncesinin gelişmesinde aydınların payı oldukça yüksektir. Onlar toplumsal ve siyasal hedefleri doğrultusunda tarihsel arka plandan faydalanarak halkı saflaştırmayı ve etkinleştirmeyi amaçlamışlardır. Tarihsel kahramanlıklar, epik anlatılar, halkın yaşayışına dönük kültürel dokuların yeniden yeryüzüne çıkarılması, dilin kamusal alanda ifadesi ve standartlaştırılması, sanatın ve edebiyatın milliyet fikrine hizmet etmesi, geleneklerin, adetlerin ve birey yaşantısının her aşamasının bir araya getirilerek korunması, kimlik unsurunun vatan düşüncesiyle bütünleştirilmesi gibi süreçlerin tamamında asıl yük aydınların omzuna binmiştir. Özellikle tarih, dil ve edebiyat hususunda millileşmek, millî bir toplumun olmazsa olmazı olarak görünür. Aydınların görevleri özellikle Fransız aydınlanması döneminde Montesquieu ve Rousseau tarafından vurgulanmıştır. Buradan hareketle millete tarihî bakış açısı aydınların elindeki en büyük kuvvettir. Millet, belli bir sürekliliğe sahip olan topluluktur. Bu süreklilik ise geçmişe uzanır, yani tarihseldir. Geçmiş bugünü meşrulaştırır. Geçmiş, övünülecek fazla bir şeye sahip olmayan şimdiki zamana daha şerefli, gurur duyulması bir arka plan sunar. Kültür, ortak toplumsal duygu, hatta dil, bu tarihselliğin somut ürünleri olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla, her milletleşme süreci aynı zamanda bir millî tarih çalışması evresini de bünyesinde barındırır (Vatandaş 2010: 39). Tarihsel olma vurgusu milliyetçilik açısından oldukça belirleyicidir. Kültür unsurları çoğu kez milletin birbiriyle kesiştiği, ortaklık kurduğu ve uzlaştığı zemini oluştururken, epik ve öznel tarih, ortak belleğin nesiller boyunca taşıdığı belleği oluşturur. Tarih, aydınlar tarafından çoğunlukla yeni baştan ve tekrar tekrar üretilerek gerçeklikle bağını keser. Ortak tarih ve soy mitinin önemi aydınlar tarafından öne çıkarılır. Fertler arasında geçmişte, millet adına çalkantılı ve bulanık bir zamanda kurulan bir kader birlikteliğine inanç vardır. Ortak tarih ve kültüre intikal etmiş olan kahramanlık kültürleri millet için bir model oluşturması bakımından önemlidir. Bireyler tarafından kahramana hayranlık, saygı ve özenme duygusu beslenir. Kahramanlar ve kahramanlık izafe edilen tarihî şahsiyetler milletin hafızasında derin izler bırakırlar. Halk şairleri, hikâye anlatıcıları, bu kahramanların menkıbelerini gelecek kuşaklara aktaracak bir şekilde dile getirirler, onlara destansı bir nitelik kazandırır. Bu şekilde kahramanlar milletin kutsalları arasına katılır (Arsal 1979: 81). Bu da milletin bütünlüğünün tartışılmazlığını temin eder.

Tarihî unsurlar milletin tekrar bir araya getirilişinde etkin rol oynarlar. Tarih yazımının bu işlevi milleti kurgularken, biyolojik temelli milliyetçiliğin ve ırkçılığın önünü alır, milleti kendi özgün dokusuna uygun biçimde üretilmiş öznellekle birleştirir. Milliyetçilerin tarihe bakış tarzları bu nedenle kendi amaçlarını gerçekleştirme isteğine izafeten güdümlüdür. Çoğu kez milliyet düşüncesinin merceğiyle tarihi incelerler.

Din de tarihe benzer bir işleve sahiptir. Dinin cemaatleştirme ve insanları bir araya getirme özelliği, doğaüstülüğü, insan topluluklarını millet biçiminde bir arada toplayabilir. Dinin konumlandığı kimlikler, aynı dine mensup olan insanları dinî vecibelerle bir araya toplayarak onlarda inanç kardeşliği ve kutsal eşitlikler kurmakla kendini gerçekleştirir. Bazı toplumlarda din, millî kimlikle iç içedir. Örneğin Osmanlı döneminde Sırp toplumunun kilisesi, Sırp toplumunun kendine özgüdür. Tüm Ortodoks Hıristiyanları kapsamaz. Yunanların kilisesi ayrıdır, Bulgar ve Ermenilerin kiliseleri de ayrıdır. Bu ayırmda kutsal kitabın, dinî görevlerin ve vaazın dili, cemaatin etnik köken itibarıyla ayrılmasını belirler. Dinî cemaatlerin mezhepsel bir bütün oluşturmasının önündeki engeli teşkil ederler.

Kimlik ötekiye karşı kendini tanımlama biçimi olarak anlaşılabilceği gibi, bir yerde kimliği oluşturan etkenlerden biri de ötekinin kimlik düzlemindeki varlığıdır. Çünkü millî kimliğin insana hasrettiği var olma duygusunu besleyen motifler ve semboller, bütün insanlığın, millet bazında kendisinin de burada olduğunu, dünyada var olduğunu, bir kara parçasını yurt edindiğini, dilini ve geçmişteki şanlı tarihini bir diğerine gösterme ve hukuken varlığını tescil ettirme biçimidir. Karşıt olandan beslenme, ötekiyi tüketme, ötekinin olumsuz durumlarıyla kendini meşru kılma kimlik politikalarının temelindeki ateşleyici güdülerdir. Millet olma kavramı çoklukla bir etnik kimliğin, cemaat, aile, sınıf, siyasî tercih ve alternatif etnik bağılıklar dâhil, diğer bütün kimlik biçimlerinden üstün olması iddiasını gerektirir (Calhoun 2007: 51).

II. Ömer Seyfettin'in Hikâyelerine Göre Türk Kimliğinin Tanımları Ve Kimlik Bağları

Ömer Seyfettin'in hikâyeciliğinde Türk milliyetçiliğinin çeşitli görünümleri ortaya çıkar. Yazar kendi düşüncesine mutabık olan millî idealizm, kahramanlık, millî duygulara sahip olma, mantıklı hareket etme, devlete itaat ve saygı, alçakgönüllülük, cömertlik, doğruluk ve erdemlilik gibi özellikleri yüceltirken, bilinçsizlik, cehalet ve taassup, cimrilik, eşkıyalık ve zorbalık gibi özelliklere de eleştiriler getirerek Türk kimliğini biçimlendirir ve "Türk kimdir" sorusuna da kendince cevaplar vermeye

çalışır. Yeni Lisan ile ilgili makalelerinde “dili dilime, dini dinime uyan” (“Milliyetle Lisanın Kıymeti ve Ehemmiyeti”, BN: 474)ⁱⁱ şeklinde sade bir millet tanımı yapan yazar, hikâyelerinde bu tutumunu genişleten açıklamalar yapar. Okurun kimliğine aidiyet duymasını sağlamak için bazı etkenleri öne çıkarır. Diğer yandan başka kimlik tiplerine sahip kimselerin hangi kıstaslara göre tanımlandığına dair birtakım örtük veriler sunar. Onun Türklüğü ve Türklüğün karşısında konumlandığı diğer etnik unsurları belirgin kılmak için başvurduğu yollar benzerlik gösterir. Bu nedenle onun kutsal değer attettiği milliyet bağını oluşturan etmenler sadece dil ve din ile sınırlı kalmaz. Yazarın bu tercihini öne çıkaran ise kendi milliyetçilik anlayışıdır ve bu anlayış ancak onun hikâyelerindeki milliyetçi söylem çözümlenerek izah edilebilir.

Elbette Ömer Seyfettin’in milliyetçi duyarlılığını onun yaşadığı ve eserlerini verdiği dönemin sosyal ve siyasî olaylarıyla, girilen savaşların toplumda yarattığı kaybetme psikolojisiyle, azınlıkların devletin dört bir yanında yükselen milliyetçi isyanlarıyla, Batılı devletlerin Osmanlı’yı paylaşma siyasetinin gündeme olumsuz yansımalarıyla değerlendirmek gerekir. Bağlamdan kopuk bir Ömer Seyfettin okuması, okuyanı hem anakronizme düşürür hem de yazarın mesajlarının yanlış yorumlanmasına yol açar. *Genç Kalemler* çevresinde toplanan ve Millî Edebiyat akımını başlatan şair ve yazarların vatanını kaybediyor olma psikolojisiyle milliyetçiliğe sınıksız sarıldıklarını ve bu ideolojiyi tek çıkış yolu olarak gördüklerini tespit etmek de mümkündür. Türk milliyetçiliğini, herkesçe kabul edilebilir bir düzeyde ele almak, sanatlarını, düşüncelerini yaymak adına vasıta olarak kullanmak, katı ve kalıp tanımlamalarla zorlaştırılmış bir ideolojik çerçeveden kasten uzak durmak en belirgin özellikleridir. Türk milliyetçiliğinin aynı vatanda yaşayan herkese hitap eden bir ideoloji olarak ele alınması zorunluluğu, Ömer Seyfettin’in milliyetçiliğinin esnek ve kabul edilebilir olmasının sebebidir. Türk kimliğini anlatırken takındığı ümit, gurur dolu ve tarihin eski devirlerinden bu yana gelen kahramanlıkları aktaran hamasi tavrın yanına, karşı çıktığı zihniyetin Türk nefretini açığa çıkarırken takındığı müstehzi, itibarsızlaştırıcı ve küçümseyici tavrı koyması da okurun tercihini kolaylaştırır.

Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde Türklere yönelik olumlu söylem, bilgilendirici, gururlandırıcı ve yönlendirici ifadelerin izdüşümünde belirgin kılınır ve millî kimlik inşasına yardımcı olur. Milliyetçi söylemin ortaya çıktığı sözceler, yazarın ifadelerindeki üstünlük ve kuşatıcılıkla diğer kimliklere karşı muktedir bir konumda yer alır. Türklerin vasıflarını genellemenin yanı sıra, millet unsuruna dâhil olmuş fertlerin fiziksel ve ruhsal boyutunu millî kimliğin yansıtılmasında öne çıkarır.

Türk kimliğinin çerçeve özelliklerini belirlerken, okuyucu konumundaki fertlerin mizaçlarındaki değişkenliğe doğrudan müdahale etmez, bilakis ona istikamet kazandırır. Dünya algısı, vatan ve millet hususundaki duygu ve düşünceler, milliyetçiliğin öngördüğü gerekli davranışlar dışında, kişiler diğer eğilimlerinde özgür bırakılır. “Türk milliyetçisi nasıl olmalıdır” sorusunu tiplerin sunumu aracılığıyla cevaplarırken, “Türk milliyetçiliği nasıl bir dünya görüşüdür” sorusuna da çeşitli açılardan karşılıklar vererek okurunu ideolojik olarak aydınlatmaya çalışır. Yani Ömer Seyfettin, Türk milliyetçiliğini açıklarken hem kimlik hem de ideolojiyi bir arada sunmak için ifade olanaklarını kişiler ve durumlar üzerinde toplar.

Bütün bu veriler ışığında Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki kimlik bağı unsurlarını üç ana grupta toplayabiliriz.

I.I. Etnik Bağlar ve Soy Üstünlüğü: Ömer Seyfettin'in bilhassa milliyetçi düşüncelerini tebliğ eden bir yazar konumuna doğrudan yerleştiği hikâyelerinde Türk milliyetçiliği hakkındaki söylemini çok güçlü şekilde bildirdiğini görürüz. “Memlekete Mektup” hikâyesinin son bölümünde, bilgilendirici, yönlendirici, güdüleyici söyleme eşlik eden, ümit etme, övünme, gurur hislerine ve üstünlük söylemine yer verirken, İstanbullu kozmopolit enternasyonalist ve gayrı millî topluluğa karşı, onların çarpık fikir ve yaklaşımlarını ortaya koymaya hizmet eden, kıskırtıcı, itibarsızlaştırıcı ve geçersiz kılma amacına söylemleri bir arada ifade eder. Öte yandan milliyet bağına kutsallık atfeder:

“Evet, nihayetsiz elemlerimiz, dayanılmaz sefaletlerimiz var. Fakat bizim bir ruhumuz var ki ölüm ona kanat geremez. Bizim bir ruhumuz var ki “öldü, öldü” sanılır da yine ölmez. En umulmadık bir zamanda birdenbire dirilir. Bugünün İstanbulluları bizim bu ölmez ruhumuzu bilmiyorlar. Türkleri komşu milletler gibi sanyıyorlar. Anadolu'yu, Azerbaycan'ı, Kafkasya'yı, Türkistan'ı, Buhara'yı dolduran fertlerin “dini bir, dili bir” kardeş olduklarını İstanbullular anlamıyorlar. İstanbullular ‘Wilson Umdeleri’ne akıl erdiremiyorlar. Milleti ırktan ayırt edemiyorlar. Hepsinin müfekkiresi ‘devlet mefhumu’ içinde zebun! Halbuki siyasî hudutların ne ehemmiyeti olabilir. Bunları insanlar yapar. Milliyeti, milliyet denen birliği Allah yapmıştır. Hiçbir kuvvet onu parçalayamaz!” (“Memlekete Mektup”, BH: 932)

İlk cümlede milletin yıpranmış, yorulmuş, kimliğinden ötürü katledilmiş, savaşlarda yenilmiş, iktisadî ve siyasî bakımdan işgale uğramış olmasını “elem ve sefalet” olarak değerlendirir. Peşine “ölümsüz ruh” ifadesi ile fiziksel şartlar kötü olsa da Türklerin manevî kudretinin yok

olmayacağını vurgulayarak okuru kimlik değerlerinin sonsuzluğuna inandırır ve kutsal millî ruhun bir parçası olarak gururlanmaya davet eder. “Türkleri komşu milletler gibi sanıyorlar” ifadesinde, başkası tarafından değil, milliyet bilincine sahip olmayan etnik bireylerce, Rumlar, Bulgarlar ve diğer komşu etnik topluluklarla aynı eksen de değerlendirilmesine karşı çıkarak, hem bu düşünceyi itibarsızlaştırır hem de diğerlerine kıyasla üstünlük söylemini ortaya koyar. Türklerin yayıldığı tarihsel bakımdan köklü, kadim etnik coğrafyadan bahsederek millî varoluşun dayanağı olarak yurt düşüncesini pekiştirir. Bu coğrafi üstünlüğün Wilson prensipleri dolayısıyla hukukî bir üstünlük olduğunu ifade ederken, bunun bazılarınca anlaşılabilmesi ise yine o kimselere yönelik itibarsızlaştırma ve milliyetçilere yönelik bilgilendirme değildir. Devletin varlığının geçici ve sınırlarının değişken olmasına karşılık, milliyet bağının ilâhî temelli bir bağ olması, mezkur etnik coğrafyaya doğru yayılma ülküsüne yönlendirir ve bunu anlayamayan “İstanbullular” a, yani kozmopolitleşmiş ve millî hassasiyetlerini kaybetmiş kimselere işaret edecek şekilde kışkırtmada bulunur. Allah'ın takdir ettiği milliyet bağının insan kuvvetiyle parçalanamayacağını söylemesi de milliyet bağına olan inancı sağlamlaştırmasının yanı sıra Türk kimliğinin parantezine İslâmiyet bağını dâhil eder. Böylelikle milliyetle olan kan bağı ve soy değerleri yüceltilir.

Baştan sona milliyetçilikle yüklü, tasvirlerde, konuşmalarda, göstergelerde her ifadede, her sözcüde ideolojinin yoğun şekilde aktarıldığı “Primo Türk Çocuğu” ve “Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?” hikâyelerinde, milliyetçi söylem Primo, arkadaşı Orhan ve babası Kenan aracılığıyla Türk milliyetçiliği, millî kimlik farkındalığı olmayan okura tanımlanır gibi aktarılır. Primo ile Orhan'ın karşılaşmasında etnik bağların önemini şöyle belirtilir:

“Mektep arkadaşlarından Orhan'ı yazlık tiyatrunun önünde gördü. Gazete okuyordu, yanında biraz büyücek bir Türk çocuğu daha vardı. Kendisini çağırmişti. Bu bir Türk paşasının oğlu idi. Mektepte bütün arkadaşlarına hükmeder, frerlerden hiç korkmazdı. Acaba niçin çağırıyordu? Yanına gitti. Orhan onun elinden tuttu ve sordu : “Senin baban Türk değil mi?”

Primo kızardı: “Niçin soruyorsun?”

“Soruyorum, neye inkar ediyorsun? Senin baban Türk mühendisi değil mi?”

“Evet...”

“O halde sen de Türk'sün!..” (“Primo Türk Çocuğu”, BH: 384-385.)

Orhan'ın Primo'yu babası Türk olduğu için Türk olarak tanıtmaması, yazarın millî bağların kan yoluyla aktarıldığı düşüncesini ifade etmesine yarar. Primo'nun Orhan tarafından aslını inkâr etmekle suçlanması, millî kimlik bağlarının Türk soylu bireyler tarafından inkâr ediliyor olmasına dolaylı yoldan işaret ederek, yazarın farklı toplum katmanlarından gelen iki çocuk üzerinden basit şekilde millet tanımlamasını yapmasına yardımcı olur. Primo, bir Türk paşasının oğlu olan Orhan aracılığıyla kimliğine dair yeni ve bilmediği bir tanıma ulaşır. Bu vesileyle Ömer Seyfettin, asker kökenli kimselerin millî şuuru temsil eden ve tabana yayan toplumsal tabakayı oluşturduğunu da ifade etmiş olur. Orhan'ın okuldaki arkadaşlarından üstün olması, onlara liderlik etmesi ve siyasî ortam itibarıyla Türk düşmanı kesilen ecnebi çocukların grubundan asla korkmaması, en küçük ölçekte milliyetçilik anlayışının bir çocuğun gözlemine takılan yönleriyle gündelik hayatına yansımalarıdır. Yazar burada Orhan üzerinden, bir Türk'ün çevresindeki diğer etnik unsurlara hâkim ve baskın konumda olmasını, yabancıardan ise korkmamasını beklediğini söylemiş olur. Orhan'ın Primo'ya söylediği şu sözler, yazarın millî aidiyetin korkusuzluk ve liderlikle kurduğu bağa dair düşüncesini “*Korkma, sen Türk'sün!.. Türkler hiçbir vakit, hiçbir yerde, hiçbir şeyden korkmazlar...*” diye dışavurur (“Primo Türk Çocuğu”, BH: 386). Orhan'ın ifadesinde yer alan Türklere dair diğer unsurlar üzerinde varoluşsal hakimiyet hakkını belirten ve geçmişle ilgili gurur dolu ifadeler, Türk milliyetçiliğinin üstünlük söylemini ortaya koyar. Yazar, Türklerin hangi şartlarda olursa olsun, karşılama kim çıkarsa çıkısın korkusuz olması gerektiğini Orhan'ın Primo'ya telkini üzerinden belirtir.

Nasıl ki Primo'yu Türk yapan özellikler, onun babasının Türk olmasından ileri geliyorsa, Ömer Seyfettin'e göre insanı milletin bir ferdi yapan özellikler, tıpkı meyveleri birbirinden ayıran özellikler gibi, soy değerlerle anlaşılabilir:

“Bir cinsten olmayan şeyler cem edilemez. Mesela on kestane, sekiz armut, dokuz elma... Nasıl cem edeceksiniz. Bu mümkün değildir. Ve bu imkânsızlık nasıl riyazi ve bozulmaz bir kaide ise birbirinden tarihleri, ananeleri, meyilleri, müesseseleri, lisanları ve mefkûreleri ayrı milletleri cem edip hepsinden bir millet yapmak da o kadar imkânsızdır. Bu milletleri cem edip “Osmanlı” dersiniz, yanılmış olursunuz.” (“Hürriyet Bayrakları”, BH: 252.)

İnsanlar biyolojik olarak çoğunlukla aynı özelliklere sahip olmalarına rağmen onları bir millete döndüren, yani birbirlerinden ayrı kavimler

hâlinde gruplayan, dillerinin yanı sıra tarih, kültür ve ideal gibi soyut düşünce temelli, ancak bellekte yorumlanabilen özellikleridir. Milliyet bağımlı tanrısal bir bağ olarak gören Ömer Seyfettin, Türk milletini de diğer milletlerden üstün tutarken bahsedilen soyut değerlerin en üzerine tarihî muktedirlik algısını koyar. Yine benzer bir örneği Primo'da görmek mümkündür. Primo bahçedeki serçelerin, kargalardan ve güvercinlerden ayrı şekilde yaşadığını, kuşların sadece kendi türlerinden olan kuşlarla beraber “bir cins, bir millet” (“Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?”, **BH**: 397) olarak yaşadığını gözlemler. Bu örnekle yazarın etnik bağları diğer milliyet özelliklerine göre üstte tuttuğu açıklanabilir. Aynı zamanda Türklerin millî kimliklerinin yok edilmesine tepki olarak bireylerin Türklüklerini hatırlamaları, asimile olmamaları gerektiğini sezdirir.

Türlere millî benliklerini hatırlaması için dile getirilen üstünlük söylemi, daha birçok satıhta ima yoluyla belirgin hâle gelir. Primo'dan hareketle inşa söyleminin maksadı daha net ortaya çıkar. Bilinçsiz, kendi ana dilini bilmeyen, bir İtalyan gibi yetiştirilmiş Primo, yüceltilmiş çocuk tipi Orhan vasıtasıyla edindiği farkındalık sayesinde Türklüğünü, yani etnik kökenini tanır. Önce kendinin ne olduğunu, sonra tarihini öğrenir. Daha sonra arkadaşıyla kolektif bir hareket olarak okunabilecek olan millî protestoya izleyici olarak katılır. Böylece milletiyle bütünleştiği bir ortak tecrübesi de oluşur. Aydınlanan Primo yazarın imgeleminde, istikametini arayan, ruhuna uymayan Batılı değerlerle bocalamış, kendi millî bağlarını tanımayan, tarihini, kültürünü ve diğer ortak bağlarını bilmeyen, milletleşme yarışında henüz çocuk durumunda olan Türk milletini simgeler. Öyle ki Primo, Batılı değerleri ve emperyalizmi temsil eden annesini değil, kalımsal yollarla kendisine soy değerlerini ve milliyet bağımlı bağışlayan babasını tercih eder.

Etnik bağın ve soyun babadan geçmesi sadece Primo örneği ile kısıtlı değildir. “Piç” hikâyesinde Frenk Nihat kendisini asla Türk olarak hissedememiş, kendini Batılı değerlere adanmış bir kimsedir. Türk-İslam toplumuna ait olmaktan tiksinti duymaktadır. Ölmek üzere olan annesinden onun aslında annesinin Fransız Doktor Dubois ile yaşadığı birliktelikten dünyaya geldiğini öğrenir. Yazar, Nihat'ın Türklükten tiksimesini aslında Dubois'in çocuğu olmasına bağlar. Efruz Bey'in ana kişi olduğu hikâyelerde, bilhassa “Hürriyete Lâyık Bir Kahraman” hikâyesinde Efruz'un aslen Çerkez olduğu vurgusu yapılır. “Fon Sadriştayn'ın Oğlu” hikâyesinde Sadrettin'in Alman karısından olan oğlu ne ana baba tanır ne de milletini bilir bir gençtir. Annesinden para almak için Alman olduğunu, babasına yaranmak içinse Türk olduğunu söyler. Böylelikle ikisini de idare eder. En sonunda Sadrettin'in ve karısının tüm birikimini çalarak ortalıktan kaybolur.

Fakat Sadrettin'in boşandığı karısının savaşta şehit düşmüş bir Türk subayıyla evliliğinden doğan oğlu Orhan milleti adına bir övünç kaynağı ve millî bir kahraman olmuştur. Yazdığı eserlerle toplumu aydınlatarak millî bir hareket başlatmıştır. "Bir Çocuk: Aleko"da Ali, Türk anne-babadan dünyaya geldiği için görünüşte Rumlaşmış gibi görünse de soyunu terk etmez, elindeki bombayı Türklerle savaş hâlinde olan İngiliz cephesinde patlatarak kendini milleti adına feda eder.

I.II. Tarihî Bağlar ve Millî Tarihe Yaklaşım Biçimi: Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde tarihe bakış açısının ipuçlarını "Mazi İhya mı Edilir? İade mi?" adlı makalesinde bulabilmemiz mümkündür. Yazar, geçmişin olduğu gibi bütün sosyal, kültürel ve medeni alışkanlıklarla bugüne getirilerek yaşatılmak istenilmesini gerıcilik olarak görür. Ona göre tarihi, geçmişteki kültürel alışkanlıkları aynen tatbik etmek yerine, hatıra olarak yaşatmak milleti ileriye götürecektir köklü bağları oluşturur:

"Mazi, mazidir! Ölülerin yeri nasıl türbeler, mezarlarsa mazinin yeri de müzeler, kütüphaneler, vicdanlardır. Hâlbuki kablettanzimatçılar (yani geri dönenler) bu maziye ihya etmeğe değil, iade etmeğe çalışırlar; fakat daima karşılarında muhafazakârlarla liberalleri, yani Tanzimatçılarla Türkçüleri görürler. (...) milliyetperverler bu maziye yalnızca "ihya etmek" emelini güderler. Maziye iade etmek; onu "fiil" hâlinde yaşatmak; ihya etmek "hatıra" hâlinde yaşatmaktır. Birincisi irtica, ikincisi hamiyettir. Birincisi milletimizi, milliyetimizi mahv... ikincisi ilâ eder!" ("Mazi İhya mı Edilir? İade mi?" BN: 507)

Buradan hareketle Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde tarihin, geçmişin ihya edilmesi, yani kültürel, düşünsel ve gelenek bağlamlarında yeniden yorumlanması şeklinde tezahür ettiği söylenebilir. "Niçin Zengin Olmamış?" hikâyesinde geçen şu cümleler, yazarın tarihe yaklaşım biçimini okur açısından daha somut şekilde belirler:

"Dikkat ettim; tarih denilen şey felâket nâkili! Saadetten hiç bahsetmiyor, yahut şöyle üstünkörü geçiyor. En sevinçli, en talihli devirlerin içinde bile bir facia, bir hıyanet, bir acı, bir zehir bulmakta mahir!" ("Niçin Zengin Olmamış?", BH: 900)

Yazarın tarih denince aklına savaşların, kahramanlıkların ve fetihlerin gelmesi, aktüel zamanda yaşanan siyasî çöküşle ilgilidir. Bu sebepten "tarihsiz millet mesuttur" der. Milletlerin kargaşa dönemlerinde, geleceğe dair ümit dayanağı şanlı zaferlerin yazıldığı, olağanüstülüklerle desteklenmiş mitolojik tarihsel çağlardır. Diğer yandan kolektif millet bilinci, etnik

aidiyeti pekiştirmek için geçmişini anımsamayı, onu nesneleştirmeyi ve araç hâline getirmeyi tercih eder. Kahramanların soyundan gelme, onların taşıdığı olağanüstü vasıfları kendinde barındırma, soy ve nesep bakımından kahramanlara yaslanma, tarihi romantik açıdan hatırlama ön planda tutulur. Ancak tarihsel dönemlerde yaşanan çöküşler, çalkantılar veya zayıflama dönemleri görmezden gelinir.

Hikâyelerdeki tarihsel doku irdelendiğinde tarihsel yaklaşımın birbirine geçmiş şekilde iki yönünü tespit etmek mümkündür. Birincisi etno-tarihsel epik yaklaşımdır. Epik yaklaşımın amacı geçmişini ve ataları onurlandırmak, etnik mirasa sahip çıkmak ve geleceğin milliyetçi bireyleri olacak adaylarına bir hayat modeli ve davranışsal ilkeler sunmaktır. Örneğin “Primo Türk Çocuğu” hikâyesinde Orhan, yazarın düşünce evreninde kendi dilini bilmeyen, soy bağlarının getirdiği millî sorumluluktan habersiz ve tamamen bilinçsiz Türk toplumunu temsil eden Primo’ya, soyunun tarihsel bağlarını ve gücünü aktararak millî gurur ve coşkuyu canlandırır, milliyetçiliğin somut koşulların oluşturduğu bilinçle desteklenmiş bir duygulanım hâline geçmesini sağlar:

“Türkler dünyanın en cesur, en asil, en kavî bir milleti idi. Krallar, hükümdarlar, hakanlar, beyler, emirler nesliydi... Asırlarca bütün Asya’ya hâkim olmuşlar, Atilla Avrupa’yı ezmiş, köpek gibi inletmişti. Türkler medeniyet yollarını açmış, her yere kahramanlık, temiz kan, saf ahlâk, teceddüt ve ıstıfa götürmüşlerdi. Dünyanın en büyük hükümetini Cengiz kurmuş, bu büyük Cengiz neslinden ayrılan küçük bir kısım, Şarkî Roma’yı, Bizans İmparatorluğu’nu yıkmış, Anadolu’yu zapt etmiş, oradaki müteferrik Türkleri birleştirerek, ta Viyana’ya kadar gitmişti. Birkaç asır evvel Avrupa’yı terbiye eden bu nesle, Osmanlı Türklerine şimdi umumu birden, bütün Avrupalılar saldırıyorlar, mahvetmek için uğraşıyorlar, fakat muvaffak olamıyorlardı. Şimdi de hepsi onları Afrika’daki müstemlekelerinden çıkarmak istiyorlardı. Ama çıkaramayacaklardı. Türklerin ne kadar kuvvetli olduklarını, ne kadar mağlup olmaz bir kuvvet olduklarını tekrar anlayacaklar ve düşünmeğe başlayacaklardı.” (“Primo Türk Çocuğu”, BH: 385)

Yazarın Orhan aracılığıyla Türklerin diğer milletlere göre güç, cesaret ve asalet bakımından üstünlüğünü ifade ederek başladığı bu sözceleme, Türk tarihine atıfla devam eder. Tarihî Türk kahramanlarının asaletine değinmesi, muhatabın Türk kimliğine tarihsel bağlar aracılığıyla uyum sağlayabilmesini kolaylaştırır. Ataların soyluluk vasfını taşımak için Türk kimliğini benimsemek ve onlara layık hareket etmek gerektiğini bu tanımlama bildirir. Asya’ya hâkim olan Türklerin, Avrupa’yı ezmeleri, “köpek gibi inletme”leri, gittikleri yerlere kahramanlık, yenilikler ve ahlâk götürmeleri hakkındaki

ifadelerinin içeriğindeki aşağılayıcı müktedir söylem, ancak düşmanını sindirmek ve kendinden kültürel bakımdan aşağı toplumlara kendi yüce değerlerini götürmek amacıyla savaşıldığını, Avrupa'nın Türklere önce değerleri bulunmayan alt bir toplum olduğunu ima eder. Türklerin dünyanın diğer bütün kavimlerine göre üstünlüğünü bildiren ifadeler, tarihselliği başka bir boyuta taşır. Atalarla övünme, onlarla gurur duyma, onlar vasıtasıyla kimliğine ve etnik aidiyetine anlam yükleme güdülerini aracılığıyla, tıpkı onların yaptığı gibi üstün ve başarılı olarak, yani ataları gururlandıracak eylemlere girilerek Türklüğü altı doldurulacak bir kavram hâline getirilir. Türklerin yenilmezliği, kuvveti hep tarihsel bağlarla ilişkilendirilir. Bütün düşmanlarını ezen, Avrupa'nın içlerine kadar ilerleyen Türklerin mağlup edilmesi, tarihsel bağların daha kuvvetli şekilde hatırlanmasına neden olur. Türklerin tarihsel üstünlüğü karşısında, Türklere daha aşağı olarak tanımlanan toplulukların galip gelmesinin geçici olduğunu bildirmek için, anımsamalar aracılığıyla ümit duygusunu da tetikler. Müktedir olan Türklerin mağlubiyeti, tarihten beri süregelen hâkimiyet ve üstünlüğün kaderci şekilde kenara bırakılmaması gerektiğini vurgular. Önce etnik bakımdan Türk olduğunu öğrenen Primo, Orhan'ın ifadeleri aracılığıyla diğer etnik topluluklardan daha üstün olduğunu tarihsel özdeşlikler aracılığıyla öğrenir. Orhan bir ideolog gibi tarihsel bağlarla Primo'nun Türklüğünü tanımasını sağlar. Primo, henüz Türkçe bilmediğinden ötürü milletle kuracağı bağ, etnik ve tarihsel olmalıdır. Primo'nun bilgilendirilmesi üzerinden yazarın Türklerin diğer milletlere üstün olduğuna dair söylemi, millî kimlik açısından kuşatıcı ifadelerin bir araya getirilmesiyle tekrar kurgulanır. Bu sefer babası aracılığıyla Primo, tarihsel bakımdan Türklerin silah gücünün siyasî erki nasıl sağladığını ve bunu nasıl kaybettiğini öğrenir:

“Babası tekrar bir ah çekti. “Dinle beni yavrum” diye başladı, “sana Türkiye’yi ve garp Türklerinin hâlini anlatayım. Bizim hükümetimizi tesis eden Ertuğrul ve Osmanoğulları Turan’dan, Horasan’dan, Altındağı’ndan kalkarak Anadolu’ya gitmişler, Anadolu’da ne kadar Türk varsa, Selçukî ve başkaları... hepsini kılıç kuvvetiyle birleştirmişler. Sonra Avrupa’ya geçmişler. Orada Rum, Arnavut, Bulgar, Sırp gibi milletleri esir etmişler. Memleketlerini almışlar. Daha sonra çok kuvvetlenince Suriye ve Arabistan’ı alarak oralarda intizamsızlık felaketlerine nihayet vermişler. Fakat aldıkları yerlerin ahalisini Türkleştiremediklerinden bu büyüklük onların zayıf düşmelerine sebep olmuş. Hani bir bardak limonatanın içine fazla su koyup çoğaltıkça nasıl şekerinin kuvveti azalırsa ve tadı kaçarsa öyle...” (“Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?”, BH: 395)

Yazarın bilgilendirici söyleminde dağınık etnik gruplar hâlindeki Türklerin silah zoruyla bir araya gelerek Türk milletini bütünleştirmeleri,

Avrupa'yı ele geçirerek oradaki farklı etnik grupları hâkimiyeti altına almasını, aynı şekilde Arapları da topraklarıyla beraber ele geçirmeleri, yani diğer bütün milletlere karşı hâkimiyet ve üstünlük sağlamaları bildirilir. Türklerin yayıldığı toprakların emperyalistlerce işgal edilmesi, Türklerin hâkimiyeti altındaki diğer etnik grupları asimile etmemesinin, Türkleştirmemiş olmasının, Türklerin zayıflayarak azınlık durumuna düşmelerinin dolaylı bir sonucu olarak gösterilir. Buradaki "limonatanın içindeki şeker" benzetmesi, yazarın milliyet konusundaki düşüncelerine de ışık tutan bir ifadedir. Yazarın kastına göre Türkler, limonataya tat veren, onu içilebilir kılan şekerdir; öyleyse diğer milletler ve etnik unsurlar ise su ve diğer maddeleri teşkil ederler. İşte tam bu hususta yazarın bir diğer üstünlük söylemi daha göze çarpar. Diğer bir deyişle bir araya geldiğinde bütünü teşkil eden milliyetleri, anlamlı bir bütün haline getiren de Türk varlığıdır. Hikâyede Primo'nun annesi Grezia'yı ve temsil ettiği değerleri "zayıf, hasta, korkak, miskin garp" ("Primo Türk Çocuğu", BH: 391) ifadesiyle niteleyen yazarın kastı çok belirgindir. Henüz millî aydınlanmasını yaşamış olan bir çocuk olarak söylemde Turan'ı ve onun değerlerini temsil eden Primo, annesi yerine babasını seçmiştir ve bunun sebebi annesinin Türk milletinin düşmanı olan bir milletin ferdi olması, Batı emperyalizmini temsil etmesidir. Grazia, Primo'nun milletiyle olan dil bağı koparmış, kültür olarak tamamen Batılı olarak yetişmesini sağlamıştır. Bu simbolist anlatım, her ne kadar hikâyenin geçtiği ortam ve zaman Türkler açısından kasvetli olsa da şuurlu bireyler sayesinde milletin ayağa kalkacağına dair inancı okura aşılır. Kendini üstün görme ve tarihî arka planın yüklediği zafer çağrışımları, fertler üzerindeki korkuyu kaldırarak mücadele etme azmini kazandırmayı amaçlar. Aynı şekilde "Memlekete Mektup" hikâyesinde yazar, milliyetçilik düşüncesinin içinde umutsuzluğa yer vermez. Milletlerin düşüş zamanları olabileceğini kabul ederek, geçmişteki tecrübelerin ışığında geleceğe yönelik umudu ayakta tutar:

"Biz Türkler tarihte ne kadar felaketler geçirmişiz. Devletimiz hükümdarsız, hükümeteşiz kalmış. Kardeşler birbirine düşman olmuşlar. Fakat nihayet, yine toplanmışız. Yine ölmemişiz. Saadetin de, felaketin de geçici şeyler olduğunu hatırlamak insana biraz teselli veriyor." ("Memlekete Mektup", BH: 931)

Bu noktada yine tarihsel boyuttaki kahramanlara atf yapılır. Hayal edilmiş gerçeklik ve tasarlanmış tarihsellik, millî kimliğin oluşturulmasında hayatî önem taşır. Ömer Seyfettin, kahraman/alp tipini tasarlarırken kendi hayal dünyasındaki öğelerden faydalanmıştır, ancak onları tarihsel gerçekliklerden ilham alarak kurguladığı rahatlıkla söylenebilir. "Başını Vermeyen Şehit" hikâyesinde Kuru Kadı, Deli Mehmet ve Deli Hüsrev

kahramanlık yönleriyle öne çıkarlar. Kuru Kadı, millî değerlerin tümünü kendisinde toplayan bir “yüce birey” olarak ortaya çıkar (Şahin 2008: 112). Dindar, ulaşılmaz özelliklere sahip, titiz, sınırlı, adeta deli birisi olarak tanıtılan Kuru Kadı, ruh ve düşünce zeminindeki varlığıyla, ordunun, dolayısıyla görevlisi olduğu devletin değer yargılarını temsil etmektedir. Millî ve manevi varoluşun, zaman olarak Kurban Bayramı, mekân olarak da savaş meydanında anlam kazanması söz konusudur. Kutsal bir günde, tüm milletin zaferler dilediği ordu olduklarına inanmalarından ötürü kazandıkları manevi güç, Kurban Bayramında şehit olarak kendini adama, kendini din adına kurban etme biçiminde metafizik bir dönüşüm geçirir. Günün kutsallığının ve Müslümanlar için değerinin askerlerce idrak edilmesi, beşerî mücadeleye haklılık payı kazandırır ve sonuç kısmında Kuru Kadı'nın şahit olduğu metafizik boyutuyla sadece Kadı tarafından görülebilen, şehidin kendi başını kurtarması, kabrine meleklerin inmesi vb. doğüstü hadiselerle bu mücadelenin ilahî boyutu kanıtlanmış olur. Nihayetinde Kuru Kadı, Deli Mehmet ve Deli Hüsrev ile başta yazarca yapılan dervişmeşreplik – sofu Müslümanlık karşılaştırmasında tanık olduklarından ve yaşadıklarından ötürü dönüşüme uğrar ve o da yine bir gaza esnasında şehit olana dek diğer dervişler gibi maddi dünyadan soyutlanmış hâlde yaşar. Kuru Kadı'nın bu ilahî boyuttaki dönüşümü, yazarın geniş bir panorama halinde göstermek istediği, dar alanda ise kale içindeki askerlerin ruhsal portresinden hareketle anlattığı millî ve vatansever yansımadır.

Ömer Seyfettin bu hikâyeyi bilindiği üzere Peçevî tarihinde geçen Griyal kadısı menkıbesinden esinlenerek yazmıştır (Göçgün 1984: 811). “Başını Vermeyen Şehit” hikâyesinin bilhassa tarih kitaplarından seçilmesi, sadece tarihsel bir menkıbeyi günün okuruna aktarma arzusu değil, anlatının içerisinde yer alan bazı motiflerin çağdaş milliyetçilik bağlamına göre yeniden yorumlanmasıdır. O yüzden hikâyede “baş vermeme”nin simgesel değeri vardır. Başını vermemek, asla zihnini, düşüncelerini, iradesini “yabancılar” kaptırmamayı temsil eder. Böylelikle Ömer Seyfettin, simgeyi kasıtlı şekilde seçerek kozmopolitizme ve Batılılaşmaya üstü kapalı eleştiri getirir. Veysel Şahin'in deyişiyle başsız kalmak, yok olmak demektir. Sonsuza dek silinmek, tarihe gömülmek, unutulmak anlamındadır. (Şahin 2008: 119)

Yine “Büyücü”deki Doğan Bey, “Pembe İncili Kaftan”daki Muhsin Çelebi ve “Nadan”daki Köse Vezir, yüceltilen özellikleriyle ve kişilikleri itibarıyla birbirlerini andıran kahraman tipini oluşturur. Muhsin Çelebi'den hareket edecek olursak, makam ve mevki arzusunda olmayan, hür iradesiyle hareket eden, devlete itaati esas alan, inançlı ancak mutaassıp olmayan, cesaretli, dünya malına minnet etmeyen, kimseyi makamına göre ayırmayan,

tabasbustan hoşlanmayan ve bu sebeple merdümگیرiz olmuş biridir. Bütün bu özellikleriyle, Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki kahramanların ve Türk kimliğinde yüceltilen yönlerin arketipini oluşturur. Esasen Muhsin Çelebi, özellikleri ve davranışları birbirine uygun bir eski zaman kahramanı olarak, anlatma zamanındaki siyasî ortamda kendi çıkarlarını devletin çıkarlarının önünde tutan bürokrat tipine yönelik bir eleştiridir. Tarihle gerçek anlamda bağlantısını düşündüğümüzde, yazar muhtemelen bu figürü, Sultan I. Ahmed döneminde, Öküz Mehmed Paşa sadrazam iken, tahmini 1615 yılında İran'a elçi olarak gönderilen İncili Mustafa Çavuş'tan etkilenerek yazmıştır. Birçok Osmanlı kroniğinde de geçtiği üzere İncili Mustafa Çavuş, İran Şahı tarafından tutuklanmış ve bu olay iki devletin ordularını karşı karşıya getirmiştir (Sakaoğlu 2015: 198). Ancak hikâyede olayın geçtiği zaman Kanuni dönemidir. Yazar, tıpkı "Başını Vermeyen Şehit"te olduğu gibi, bu vakadan hareketle, millî kimlik inşası amacına hizmet eden yeni bir mit ve tarihsel olgu kurgulayabilmiştir.

Savaş ortamında umutsuzluğu ve karamsarlığı dağıtmak için üstünlük söylemine sıkça başvuran Ömer Seyfettin, bunu yer yer tarihsel bağlara dayanarak yapar. Hikâyeleme zamanında işgale uğramış, azınlık unsurları Batıların destekleriyle isyan etmiş bir ülkede milliyetçilik cereyanını başlatmak ve millî kimliği inşa etmek için Ömer Seyfettin'in kabul ettiği referans değer tarihtir. Tarihî hikâyelerindeki epik unsurları millî idealizmi ümit duygusu yardımıyla ayakta tutma amacıyla kullanır. Bu yüzden kaleme aldığı milliyetçi masal "İhtiyarlıkta mı, Gençlikte mi?"de "büyük Türk soyu" ve milliyet bağı vurgusunu sürdürür. Çok küçük yaşta birbirinden kopan kardeşleri bir araya getiren, tekrar onları birbirlerine bağlayan ve aralarındaki uyumu tesis eden "kan bağı" ve milliyetlerine gönülden bağlılıklarıdır:

"Türklük ve soy sevgisi bu iki kardeşi birbirine o kadar bağlamıştı ki hakikaten ana bir, baba bir kardeş olduklarını bilmedikleri halde ayrı duramıyorlar, ata beraber biniyor, derslerini beraber okuyor, talimlerini beraber yapıyorlardı." ("İhtiyarlıkta mı, Gençlikte mi?", BH: 265.)

Ömer Seyfettin, henüz millet fikrinin ulusal bilinçle özdeşleşmediği tarihsel bir dönemi, romantik bir anımsama gibi Türklük şuuruna sahip insanların bir arada yaşayabildiği, birbirlerini milliyetlerinden ötürü benimseyebildikleri bir ortak bilinç çatısına sahipmiş gibi anlatır. Yazarın, Kara Memiş'e söylediği "Ben Türk'üm oğullar, ben Türk'üm!" ("Forsa", BH: 915) cümlesi, daha sonra anlatıma sevinçten kırk senedir hasret kaldığı millettaşlarını görmekten şaşırıp, aptallaştığı ("Forsa", BH: 917) şeklinde yansır. Kaptan Kara Memiş'in otuz seneyi bulan esaretinin sonunda ilk gördüğü Türk gemisinin gaza için oraya gelen bir Türk gemisi olması,

geminin kaptanının uzun zamandır görmediği oğlu olması, sonra baba-oğulun beraber savaşmak üzere konuşmaları, tarihin romantik yorumunu daha belirgin kılar. Bu hikâyede Ömer Seyfettin hatırlanan tarihi yorumlamak yerine, tasarlanan tarihsel bir dramı kaleme almıştır. Hamasî duyarlılığın ön plana geçtiği Forsa hikâyesi, Ömer Seyfettin'in Vire, Küçük, Teselli, Ferman hikâyelerinde olduğu gibi, üstün özelliklere sahip, savaşçı, itikath, devetine ve milletine sadık, savaşta ölmek için heyecan duyan yüceltilmiş kahramanların bilinç yapıları aracılığıyla, hikâyelerin yayınlanma zamanındaki toplumsal yapıya mesaj verme amacı güder. "Topuz" hikâyesi baştan sona kadar epik ve romantik tarihî hikâyedir. Masalımsı bir üslupla Türklerin hâkimiyet konusunda tavizsiz olduğu ancak sadece bu hususta mesulleri cezalandırarak adaleti tesis ettiği ifade edilerek tarihsel Türk kimliği yüceltilir ve Türk milliyetçiliğinin tarihsel dayanakları bugüne izafe olunur. Tek bir Türk, maiyetiyle birlikte gelmesine rağmen ihtilal yapan Eflâklyı indirir ve mesulleri de cezalandırır. Üstünlük ve hâkimiyetin kabul edilmesini ise üstün olanın elinin öpülmesiyle simgeler.

Tarihî anlatılarda, özellikle bazı tematik mesajların dışındaki tanımlamalarda yazarın ifadeleri yüzeye çıkararak Türklüğü tanımlar. "Vire" hikâyesinde verilmek istenen ana fikirden bağımsız olarak yazar Türk askerinin teslim olmayacağını ifade eder. Yazar, o günün şartlarında karşısına çıkan itaatsiz askerlere karşılık milliyetçilik açısından Türk askerinin kimliğini tarihî bağlamda kolektif hafızaya dâhil etmek üzere vurgulama ihtiyacı duyar:

"Barhan Bey, gülümseyerek, bedenlere çıkan taş merdivene doğru yürüdü. Biliyordu ki Türk askeri çok itaatlidir. Kumandanları ne söylerse hemen yaparlar. Fakat yalnız bir emre karşı itaat göstermezler. O da "teslim emri"dir. Türk ölmeyi teslim olmaya tercih eder..." ("Vire", BH: 536)

İkinci yaklaşım ise millî romantik anımsamadır. Millî romantik anımsama "mazinin ihya edilmesi" amacına matuf şekilde yeniden yorumlanmasıdır. Esasen Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde iki yaklaşım iç içe görünür. İkisinde de hamasî taraf oldukça güçlüdür. Millî idealizmin tarihsel arkaplanını açıklama görevini üstlenen yazar, "Kaç Yerinden?" hikâyesinde romantik ve epik yaklaşımı karşı karşıya getirir. Yazarı temsil eden ben-anlatıcı, bugünün değerlerinin geçersizliğini öne sürer ve geçmişi romantik bir duyarlılıkla idealize eder. Ona göre geçmişteki insanlar, toplumsal değerler, düşünsel ve duygusal teamüller çok yücedir ve her şeyden önce bunları sağlayan hayatın gerçek anlamını taşıyan "mefkûre"dir:

“*Mazide bugünkü medeniyetin, maddiyatın söndürdüğü nurlar var*” dedim, “*ulviyet var. Ruh azameti var. Fikir uğrunda fedakârlık var. Doğruluk, sadakat, vefa, fazilet, kerem, şefkat, muhabbet, aşk var. Hayatın hakikî manası olan mefkûre var. Sonra rebabiyet var... Ah şimdi...*” (“Kaç Yerinden”, BH: 515)

Yazar-anlatıcının muhatabı olan doktor bu düşünce tarzına karşı çıkar, yazarın gerçek söyleminin izdüşümü doktorun söylemi hâlinde sözelemeye yansır. Doktor, geçmişin vasıtaları ile bugünün vasıtaları arasında özdeşlik kurarak girdiği konuşmasını manevî kıymetlerin tekamülüne doğru taşır ve geçmişe romantik tarzda yaklaşımı tenkit eder, bugünün değerlerinin de aynı şekilde tekamül ettiğini, dönüştüğünü ifade eder:

“*Çünkü hayalperversin. Hakikati gözün görmez. Mazideki kağrı bugün nasıl otomobil şeklinde ise, sorduğun hararet de ateş şeklindedir. Mazideki ok, bugün mitralyözdür. Mazideki kulübe bugün muhteşem bir âbidedir. Mazideki sal bugün dretnottur. Mazideki masalcının bir kutuya binip memleketten memlekete uçmak hülyası bugün bir hakikattir. İşte tayyareler, işte zeplinler... (...) Eski insanların içtimat muhitleri mahduttu. Aile, kabile, aşiret, nihayet kavim... Zihinlerinin hacmi de içtimaî muhitlerinin sahası derecesinde idi. Yani dardı. Bu dar zihinlerde, ufku genişlememiş dimağlarda, zarurî olarak, faziletler de dardı. Hatta din, ulûhiyet, mukaddes bile pek mahduttu. Medeniyetler dimağların ufuklarını büyümüşü. Fert, mensup olduğu cemiyetin, hatta bütün insanîyetin şuuruyla hissetmeğe, düşünmeğe başlamıştı. Artık faziletler de zihinlerin hacmine uymuş, inanılmaz derecelerde büyümüşü.*” (“Kaç Yerinden”, BH: 515-516)

Doktorun söylemi, yazarın zihin yapısıyla da muvafık bir ifade tarzına sahiptir. Doktor, eski toplulukların gittikçe genişlediğini ve bir kavim haline geldiklerini, önceki dar düşünce yapılarının gelişip, yerine medeniyet bilincinin, yani yazara göre milliyetçiliğin, geldiğini, insanların hem toplumsal hem de zihinsel yapılarının, kalıplarının ve konumlarının değişime uğradığını ve hiçbir şeyin eskiyle aynı veya benzer olabilecek manevî bir yapı dâhilinde kalamayacağını vurgular. Yani eski topluluklar, artık millet olmuş, eskiden at binen kılıç kuşanan gazi, alp, bahadır gibi kahraman kültürleri, bugün mefkûresi ve milliyeti uğruna kendini feda eden modern zaman kahramanlarıyla yer değiştirmiştir. Milliyetçi değerler sisteminin eşliğinde etno-tarihsel epik yaklaşım geçmişi sağlıklı değerlendirmenin ve bugünü şekillendirmenin en bariz çözümü olarak belirlemiştir.

Ömer Seyfettin yer yer epik ve destansı anlatımın içine esatir vurgusu katarak ortak mitleri canlı tutmaya, olmayanları da yerine ikame etmeye gayret eder. Mitler olmazsa milletin dayanacağı tarih yazılı ve kısıtlı

olacaktır. Dolayısıyla diğer milletlere kıyasla üstün görünen bazı yönlerin vurgulanması da mümkün olmayacaktır. Sıradan insanların tarih bilgisini unutaacağı, mitleri ve destansı anekdotları ise yaşatacağını varsayarak olağanüstülük ve millet kültürleri, milliyet bağlarının ortak köken davasını savunmalarını sağlayacaktır. Buna örnek olarak “Teselli” ve “Büyücü” hikâyesindeki Turan vurgusu verilebilir. “Teselli” hikâyesinde geçen “bu ulvî kapının içinde, hatt-ı şerifin hareketinden bahsettiği büyük orduyu ince mızraklarıyla, bayraklarıyla görüyor gibi oldu; bu ordu, mert Turan'ın ortasındaki şımarık İran'a adalet nurları saçacaktı” (“Teselli”, BH: 562-563) cümlesi, Turan'ın tarihsel arka planı olan bir ideal olduğu varsayımını oluşturur. İran, Orta Asya'daki Türklerle Anadolu Türklerinin arasındaki bağı kesen, Turan'ın önünde engel oluşturan düşman bir devlet olarak tasvir edilir. “Pembe İncili Kaftan” hikâyesinde de yine İran'a yönelik şımarık, hadsiz, zalim gibi göndermeler vardır. İran, diğer Osmanlı yazarlarında olduğu gibi Ömer Seyfettin'in de tarihsel düşmandır. Her ne kadar “İhtiyarlıkta mı, Gençlikte mi?” hikâyesinde İran tahtında Türk bir hanedanın oturduğunu masalsı bir kurgu içinde anlatmış olsa da, İran, Turan'a yönelik bir engel teşkil ettiği için yazarın olumsuzlayan bakışını üzerine çeken tarihsel bir düşmandır. Ömer Seyfettin, eğer İran engel olmasaydı Osmanlı Asya'nın içlerine kadar ilerleyerek Turan'ı kurabilecekti, şeklinde açıklanacak bir algıyı taşır. “Büyücü”de ise Selahattin Eyyubî döneminde İslâm ordularında yer alan ve Şam'a her taraftan toplanarak gelen Türklerin çokluğu, tarihsel bakımdan yazarda Turan çağrışımları yapar.

I.III. Din Bağı: Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde soy bilincini destekleyen milliyetçi unsur ‘din’dir. Tarihî hikâyelerinde özellikle idealize ettiği tiplerin İslâmiyet’e bağlılığı ve dindarlığı öne çıkarılır. Kahramanlıklar ve savaş meydanlarında gösterilen cesaretin kaynağı olarak Allah’a olan inanç ile desteklenen soy özellikleri gösterilir. “Forsa”da kaptan Kara Memiş mitolojik özellikleriyle kahramanlığı yüceltilen, düşmana esir düşmüş bir Türk denizcisidir. Yazar onu, Türklük bilinciyle yaşayan bir kahraman olarak hayal eder ve özellikle bir Türk denizcisi olarak savaştığını, namını tüm Türk ellerine duyurduğunu belirtir. Onun uzun esaret yıllarında kurtulacağına olan inancını diri tutan ve hayatta kalma azmini arttıran Allah inancıdır:

“Abdest alabiliyor, tam kıblenin karşısına geçiyor, unutmadığı ayetlerle namaz kılıyor, dua edebiliyordu. Bütün ümidi memleketine, Edremit’e kavuşmaktı. Otuz sene içinde hiçbir an ümidini kesmedi. “Öldükten sonra dirileceğime nasıl inanıyorsam, elli yıl esirlikten sonra da memleketime

kavuşacağıma öyle inanırım!” derdi. En şanlı, en meşhur Türk gemicilerindendi. Daha yirmi yaşındayken Tarık Boğazi’ni geçmiş, poyraza doğru haftalarca, aylarca, kenar kıyı görmeden gitmiş, rast geldiği ücra adalardan cizyeler almış, irili ufaklı donanmaları tek başına hafif gemisiyle berbat etmişti. O vakitler Türkeli’nde namı dillere destandı. Padişah bile kendisini saraya çağırılmış, maceralarını dinlemişti. Çünkü Hızır Aleyhisselâm’ın gittiği diyarları dolaşmıştı.” (“Forsa”, BH: 915)

Ömer Seyfettin Türk milletinin fertlerini ‘esaret’ hayatında ayakta tutacak ve bir gün kurtuluşa ulaştıracak olan manevî gücün Allah inancı olduğunu belirterek milliyetçilikte ümitsizliğe yer olamayacağına işaret eder. Din bağının, millî varoluşu ayakta tutacak direnci sağlayacağını Kara Memiş üzerinden aktarır.

Birtakım araştırmacılar tarafından İslamcı yönü olan bir yazar olarak anılmasına rağmen (Mert 2004: 15) Ömer Seyfettin, dinî inançlar konusunda taassuba, bağnazlığa ve körü körüne kendini batıl inançlara kapıran kimseleri mizah aracılığıyla eleştirir. Esasen saf, temiz, kalbî bir Allah inancına denk gelen bir din anlayışını savunur. Din bağını, diğer etnik ve kültürel değerlerden soyutlamamıştır. “Bir Çocuk: Aleko” hikâyesinde Ali, kimsesiz bir Türk çocuğudur. Gelibolu’da bir Rum fırıncının yanında çalışırken, ustasının Anadolu’ya gönderilmesiyle ortada kalır. Köyüne döner ve köyün de boşaltıldığını görür. Malkara’daki akrabalarının yanına gitmek üzere bir kafiye katılır, ancak kafilenin Rum olması sebebiyle kimliğini gizler. Kendini Aleko olarak tanıtır ve ustasından öğrendiği Rumcayla iletişim kurarak Papazın himayesine girer. Papaz ona aralıksız şekilde Rum milliyetçiliği aşılamaya çalışır. Türklere dair nefret cümleleri sarf eder. Fakat Ali, Rum milliyetçiliği propagandasını, köydeki imamın ifadelerini tekrar zihninde canlandırır ve papazın sözlerini çürüterek akıl yürütme yoluyla kendi kimliğinin farkına varır. Düşünceleri onun Türk milliyetçiliği safına geçmesine sebep olur. Dinî bakımdan tabi olduğu imamın imgesi, onun millî kimliği hususunda zihninin netleşmesine yardımcı olur.

Sonuç

Ömer Seyfettin’in toplumda millî kimliği inşa etme ve milliyetçiliği aşılama gayesi, yüceltilen tiplerin aracılığıyla geniş çerçeveli, kendini Türk sayan herkesçe makul yönleri olan millî bir fert modeli oluşturmak ve karşıt tiplerin söylem ve hareketleri aracılığıyla milleti olumsuz akımlara karşı korumaya çalışmaktır. Fakat Ömer Seyfettin’in bunu katı bir propaganda havasında yapmamaya gayret ettiği de söylenebilir. Hikâyelerindeki vaka çeşitliliği, kurgusal öğeler, kişilerin davranış ve sözcelerine yansıyan

milliyetçi ve milliyetçilik karşıtı ifadeler, onun maksadını bildiri havasından uzaklaştırarak estetik açıdan kabul edilebilir kılar.

Geniş çerçeveli bir şekilde okunduğunda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde belirgin hâle gelen milliyetçi söylem, sadece millî mesajlar içeren, milliyetçi izleğe sahip hikâyelerde değil, sosyal ve mizahi özellik taşıyan, doğrudan yazarın ideolojisine hizmet etmeyen hikâyelerde de ortaya çıkar.

Ziya Gökalp'in de parola hâline getirdiği “dili dilime, dini dinime” şeklindeki millet tanımına özellikle makalelerinde sıkça atıf yapan Ömer Seyfettin'in, hikâyelerinde bu tanımın dışına çıkarak Yeni Lisan ve Genç Kalemler döneminde ısrar ettiği ılımlı milliyetçilik anlayışını, satır aralarında daha katı, ancak kendi içinde değişken unsurlara dayandırdığı görülebilir. Müphem bir eşitlik algısına dayanan millî kimlik tanımını, doğrudan Türk kültürünün tarihsel anlatılarına, kahramanlık mitlerine, savaşçılık imgelerine kutsallık yükleyerek, bu birikimi milliyet bağının esası olarak kabul eder. Kıymeti bilinmeyen bir millî kültürün, millî bağları kuramayacağını ve kültüründen kopuk yaşayan bireylerin, milletin ideolojik ve siyasî varoluşunun karşısında bulunan birtakım siyasî akımlara kapılarak hataya düşeceklerini ima eder. Çeşitli sembollerle ve etno-tarihsel unsurlarla kurgulanmış, Turan çağrışımlarıyla ve askerî başarı kazanma arzusuyla dolu, öte yandan soy bağıyla desteklenmesine rağmen millî hareket tarzını önemseyen bu milliyetçilik anlayışı, etno-sembolcü milliyetçilik kuramının açıklamalarına daha yakın durmaktadır. Öte yandan Ömer Seyfettin, yer yer millî bağları soy bağına, atalar kültürüne ve milliyetin ilahî bir varlık olduğu sonucuna doğrudan bağlayarak özcü milliyetçilik kuramının açıklamasıyla örtüşen bir millet tanımı oluşturur. Bu bakımdan Ömer Seyfettin'in milliyetçilik anlayışının tek ve değişmez olmadığını ve oluşturmak istediği algının tarihsel bağlarla kurduğu ilişki dolayımında ırkçılıkla ters düşen, insanî ölçüleri öne alan ve bütün etnik varoluşları meşru gören bir temele dayandığını tespit etmek mümkündür.

Kaynakça

ALANGU, Tahir (2010). *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, İstanbul: YKY.

ARSAL, Sadri Maksudi (1979). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, İstanbul: Ötüken Yay.

BİLGİN, Nuri (2007). *Kimlik İnşası*, İzmir: Aşına Kitaplar.

CALHOUN, Craig (2007). *Milliyetçilik*, (çev. Bilgen Sütçüoğlu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üni. Yay.

ENGİNÜN, İnci (1984). “Ömer Seyfeddin’in Hikâyelerinde Yabancılar”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay.,

GELLNER, Ernest (2008). *Uluslar ve Ulusçuluk*, (çev. Büşra Ersanlı-Günay Göksu Özdoğan), İstanbul: Hil Yay.

GÖÇGÜN, Önder (1984). “Ömer Seyfettin’in Hikayelerinde Destani Ruh Unsurları”, *Türk Kültürü*, C. 22, S. 260, Özel Sayı, s. 57-73.

GÖZLER, H. Fethi (1983) “Grijal Kadısı Destanı ve Ömer Seyfettin”, *Millî Kültür*, S. 38, 1983, s. 5-8.

HROCH, Miroslav (2011). *Avrupa’da Milli Uyanış-Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*, (çev. Ayşe Özdemir) İstanbul: İletişim Yay.

MERT, Necati (2004). *Ömer Seyfettin: İslamcı, Milliyetçi ve Modernist Bir Yazar*, İstanbul: Kaknüs Yay.

Ömer Seyfettin’in Bütün Hikâyeleri, (2009). (hızl. Nâzım Hikmet Polat), İstanbul: YKY.

Ömer Seyfettin’in Bütün Nesirleri, (2016). (hızl. Nâzım Hikmet Polat), Ankara: TDK.

SAKAOĞLU, Necdet (2015). *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul: Alfa Yay.

SMITH, Anthony D. (1994). *Millî Kimlik*, (çev. Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yay.

ŞAHİN, Veysel (2008). “Ömer Seyfettin’in “Başını Vermeyen Şehit” Adlı Öyküsünde Kendilik Bilinci”, *Türk Dili*, C. XCVI, S. 680, s. 111-123.

TOKLUOĞLU Ceylan (2013). “Ziya Gökalp ve Türkçülük”, *Ankara Üni. SBF Dergisi*, C. 68, S. 3, s. 113-139.

VATANDAŞ Celalettin (2010). *Ulusal Kimlik-Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*, İstanbul: Açılım Kitap.

ⁱ *Ömer Seyfettin'in Bütün Hikâyeleri*, (2009). (hızl. Nâzım Hikmet Polat), İstanbul: YKY. Esere BH kısaltmasıyla atıf yapılmıştır.

ⁱⁱ *Ömer Seyfettin'in Bütün Nesirleri*, (2016). (hızl. Nâzım Hikmet Polat), Ankara: TDK. Esere BN kısaltmasıyla atıf yapılmıştır. Ömer Seyfettin, bu ifadeyi muhtemelen Ziya Gökalp'ten öğrenmiş ve kendi Türkçülük çizgilerinin sloganı olarak benimsemişti. Keza Gökalp aynı dönemde yazılarını yayınladığı *Yeni Felsefe* mecmuasında da bu ifadeyi sıklıkla kullanıyordu. (Tokluoğlu 2013: 133)